

Olszewski, Eugeniusz

Posiedzenia plenarne i wspólne posiedzenia Sekcji Historii Techniki

---

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 4/4, 760-762

1959

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Program posiedzenia objął trzy posiedzenia plenarne oraz posiedzenia 14 sekcji: historii matematyki, historii fizyki i mechaniki, historii astronomii, historii nauk chemicznych, historii nauk biologicznych, historii medycyny i farmacji, historii nauk geologiczno-geograficznych (z podsekcjami: historii geografii, historii geologii, historii kartografii, i geodezji), historii górnictwa, historii metalurgii, historii budowy maszyn, historii nauki i techniki lotniczej, historii transportu, historii energetyki, historii techniki budowlanej. Oprócz tego sekcje historii techniki odbyły dwa posiedzenia wspólne. Łączna ilość referatów przewidzianych programem konferencji wynosiła 225.

Czteruosobowa delegacja polska, w której skład wchodził: doc. W. Jewsiewicki, prof. E. Olszewski, doc. M. Radwan i prof. E. Trepka, nie mogła, oczywiście, obsłużyć wszystkich, odbywających się również obrad sekcyjnych. Z tego względu sprawozdanie niniejsze obejmować będzie obrady plenarne, wspólne posiedzenia sekcji historii techniki i tylko niektóre z obrad sekcyjnych.

POSIEDZENIA PLENARNE I WSPÓLNE POSIEDZENIA SEKCJI HISTORII TECHNIKI (napisał E. Olszewski).

Na posiedzeniach tych wygłoszono łącznie 15 referatów. Tylko 5 spośród nich miało za temat pewne wycinkowe zagadnienia z dziejów nauki i techniki (np. historię nauki o cząstkach elementarnych, główne kierunki dziejów biofizyki, rozwój darwinizmu w Rumunii¹). Pozostałe referaty omawiały problematykę metodologiczną i organizacyjną. Tak więc dyrektor Instytutu Historii Przyrodoznawstwa i Techniki Akademii Nauk ZSRR — N. A. Figurovski zreferował ogólne wytyczne pracy radzieckich historyków nauki i techniki, sekretarz naukowy Instytutu A. S. Fiodorow — plan badań naukowych Instytutu na lata 1959—1965, a przedstawiciele delegacji zagranicznych zapoznali zebranych z pracami nad historią nauki i techniki w ich krajach² — m. in. o zamierzeniach wspólnych prac radziecko-polskich mówił E. Olszewski.

Problematykę metodologiczną reprezentowały na posiedzeniach plenarnych referaty A. A. Zworykina *Budowa materialno-technicznej bazy komunizmu i zadania nauk historycznych* i E. J. Kolmana *Rola historii przyrodoznawstwa i techniki we współczesnej walce ideologicznej*. Problematyce tej były niemal w całości poświęcone wspólne obrady sekcji historii techniki, na których referaty wygłoszili: A. A. Zworykin — *Historia techniki jako nauka i dyscyplina nauczania*, W. W. Danilewski — *Badania historyczno-technologiczne w systemie wiedzy historyczno-technicznej*, I. J. Konfiedieratow — *W sprawie prawidłowości rozwoju techniki*, S. W. Szuchardin — *Jedność i walka przeciwieństw w technice*, A. A. Dorogow — *O roli techniki w dziejach społeczeństwa ludzkiego*. Ostatni referat na tych posiedzeniach wygłosił A. W. Jarocki na temat *Historii techniki w ekspozycjach Muzeum Politechnicznego*.

¹ Por. przekład tego referatu E. Popa na s. 663 niniejszego numeru.

² Por. w niniejszym numerze sprawozdania z prac w Chinach s. 764 i NRD (s. 766).

Można sądzić, że nacisk położony na konferencji na zagadnienia metodologiczne, na problematykę roli historii nauki i techniki nie jest przypadkowy. Radzieccy historycy przyrodoznawstwa i techniki dążą do określenia pozycji i znaczenia swej dyscypliny naukowej, dążą do ustalenia swej roli w świecie nauki i techniki radzieckiej. Jest to związane z chęcią przezwyciężenia pewnego kryzysu, który przejawiał się w tej dyscyplinie w ostatnich latach. Był on wynikiem reakcji na błędy popełniane w okresie poprzednim, a polegające na przykładaniu przesadnego znaczenia do sporów o priorytety, na ograniczaniu się do wykazywania zasług uczonych i techników rosyjskich i radzieckich. Okres ten przyniósł niewątpliwie poważne osiągnięcia w postaci zbadania wielu nieznanych materiałów i przypomnienia bezsprzecznych a zapomnianych osiągnięć. Jednakże jednostronność — jak każda jednostronność — pociągnęła za sobą i ujemne efekty: poszczególne osiągnięcia zaczęto rozpatrywać niejako metafizycznie — w oderwaniu od rozwoju nauki i techniki światowej a czasem i w oderwaniu od czynników ekonomicznych i społecznych. W rezultacie dominowały prace wycinkowe, fragmentaryczne, brakowało opracowań syntetycznych, wdzierają się elementy dogmatyczne³, zdarzały się i wnioski zbyt pochopne, niedostatecznie udowodnione⁴, które naruszały zaufanie do prac w pełni udokumentowanych.

Nieufność ta miała i skutki organizacyjne. Dotyczyły one terenu szkolnictwa wyższego. W szczególności na uczelniach technicznych uległa likwidacji pewna ilość katedr historii techniki, odpowiednie wykłady znikły z programów. Z tego względu w wielu wypowiedziach na konferencji wzywano do starań o przywrócenie wykładów z historii techniki. Zarzutom o bezczynności w tym względzie, skierowanym pod adresem kierownictwa Instytutu Historii Przyrodoznawstwa i Techniki, i domaganiom się interwencji w Ministerstwie Szkolnictwa Wyższego towarzyszyły propozycje środków, które miałyby zapewnić właściwy poziom tych wykładów. Mówiono więc o kursach dla wykładowców, których program obejmowałby również zagadnienia filozofii nauki i zagadnienia społeczno-ekonomiczne nauki i techniki; mówiono o braku podręczników i syntetycznych opracowań.

Brak ten jest poważną troską kierownictwa Instytutu, jak świadczy zreferowany na konferencji perspektywiczny plan prac naukowych na lata 1959—1965. Oprócz kontynuowania prac nad *Historią Przyrodoznawstwa w ZSRR*, której pierwszy tom ukazał się w 1957 r.⁵, przewiduje się zespołowe przygotowanie trzypięciotomowego *Zarysu historii techniki w ZSRR*, przystąpienie do prac nad *Powszechną historią przyrodoznawstwa i Powszechną historią techniki* oraz opublikowanie poważnej ilości monografii, obejmujących zarówno historię całych dziedzin nauki i techniki, jak np. *Historia matematyki* czy *Historia techniki elektronowej*, jak i rozwój poszczególnych zagadnień naukowych i technicznych w ZSRR lub w skali światowej.

³ Taki charakter miały np. niewątpliwie tendencje do odmawiania historii techniki periodyzacji wynikającej z jej specyfiki. Por. E. Olszewski, *Z dyskusji o pojęciu i metodologii historii techniki* (przegląd czasopism radzieckich). „Studia i materiały z dziejów nauki polskiej”, tom 2, 1954.

⁴ Por. np. w nr. 1/1957 „Kwartalnika” sprawozdanie z artykułu Burczego i Mosołowa w „Woprosach Istorii” *Przeciw wypaczaniu historii lotnictwa*.

⁵ Por. notatkę w nr 4/1957 „Kwartalnika”.

Plan obejmuje również opublikowanie 39 tomów serii „Klasyki nauki“, zawierającej wybrane dzieła wielkich uczonych całego świata. W serii tej ukazać się mają m. in. w rosyjskich przekładach kopernikowskie *De revolutionibus* i wybrane pisma Smoluchowskiego. Oprócz tego przewiduje się przekształcenie obecnego wydawnictwa nieperiodycznego „Woprosy istorii jestiestwoznaniija i techniki“ na kwartalnik.

Stopniowe przechodzenie w planie Instytutu od opracowań szczegółowych do syntetycznych wiązać się musi z pogłębieniem problematyki metodologicznej, w szczególności z przedyskutowaniem zagadnień powiązań rozwoju nauki i techniki z rozwojem czynników ideologicznych, filozoficznych, społecznych i ekonomicznych. Problematyka ta znalazła wyraz w programie konferencji, w szczególności w referatach Zworykina, Kolmana i Dorogowa oraz w wypowiedziach dyskusyjnych. Zainteresowanie wzbudziły też referaty Konfiedieratowa i Szuchardina na temat prawidłowości występujących w rozwoju techniki. O znaczeniu przywiązywanym do dyskusji metodologicznych świadczyły głosy proponujące zorganizowanie regularnego seminarium teoretycznego z zagadnień historii techniki. Z delegacji polskiej w dyskusji nad powyższymi grupami zagadnień na wspólnych posiedzeniach sekcji historii techniki zabierali głos E. Olszewski i M. Radwan.

W dyskusji mówiono też o znaczeniu ideologiczno-wychowawczym badań i nauczania w zakresie historii nauki i techniki. Historia techniki może jednak odegrać i innego jeszcze rodzaju rolę. Jak na konkretnych przykładach wskazywał referat Danilewskiego i kilka głosów w dyskusji, badania nad dawnymi metodami technologicznymi mogą nasunąć nowe rozwiązania we współczesnym postępie technicznym. Tak np. badania nad odlewnictwem sprzed kilkuset lat stały się już podstawą paru patentów, archiwalne zaś badania dawnych pomysłów patentowych — zarówno przyjętych jak i odrzuconych — stały się w elektrotechnice podstawą nowych udoskonaleń i wynalazków.

Ten sposób podejścia do prac nad historią techniki wysuwa na plan pierwszy ważność badań technologicznych jako podstawowego narzędzia w historii techniki. Mówił o tym referat Danilewskiego, mówiło kilku dyskutantów⁶, myśl ta przewijała się i poprzez niektóre dyskusje sekcyjne.

Cały przebieg obrad plenarnych pozwala na wyciągnięcie wniosku, iż dzieje historii przyrodznawstwa i techniki ma już poza sobą okres kryzysowy, że wychodzi z niego opierając dalsze badania na szerszych i solidniejszych niż poprzednio podstawach.

OBRADY SEKCJI HISTORII NAUK CHEMICZNYCH (napisał E. Trepka)

Sekcja odbyła 3 posiedzenia, na których łącznie wygłoszono 17 referatów. Średnia frekwencja wynosiła 20—30 uczestników.

Tematyka referatów była dość różnorodna, nie związana z pewnym określonym problemem. Znaczna część referatów dotyczyła mniej znanych prac

⁶ M. in. I. L. Znaczkow-Jaworski, którego poglądy w tym zakresie czytelnicy „Kwartalnika“ znają z artykułu *Badania doświadczalne nad starożytnymi zaprawami budowlanymi i materiałami wiążącymi* w nr 3/1958.